

Sateenkaari-Suomi Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historiaa

Riina Rautiainen

”Asioiden tarkastelu sosiaalisesti tai kulttuurisesti laidoilla olevien näkökulmasta kertoo usein enemmän keskiöstä kuin keskiössä olevat arvaavatkaan.”

Pakkanen & Mustola

Like Kustannus Oy:stä on parissa vuosikymmenessä kuoriutunut maamme kiinnostavin kirjankustantamo, eikä motto ”kirjoja, jotka laajentavat tajuntaasi” tunnukaan enää niin hassun liioittelevalta. Myönnän olevani kustantamon suhteen jonkinlainen myöhäisherännäinen, mutta sitäkin kovempaa vauhtia faniutumassa. Se, että Like seisoo myös Kati Mustolan ja Johanna Pakkanen toimittaman uutuuden *Sateenkaari-Suomi – Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historiaa* takana, pitää minut samassa kurssissa. Tiukasti yhteiskunnallisen ja vaihtoehdoisen linjansa pitävän kustantamon ja asiantuntevan kirjoittajajoukon yhteistyönä on syntynyt kirja, joka on tarkkasilmäinen ja moniääninen teos vähemmistöistä, jonka historiasta on maassamme tähän asti vaiettu.

Toimittajien sanoin kyseessä on populaaritieteellinen artikkelikokoelma, joka ”ei rakenna yhtenäistä tarinaa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historiasta. Ennemmin kyse on välähdyksistä ja sukelluksista keskeisiin teema-alueisiin.” Teoksen sisällön legitimointi *välähdyksinä* ja *sukelluksina* tuntuu yleensä kirjan rakenteellisten ja/tai sisällöllisten heikkouksien selittelyltä, ja *Sateenkaari-Suomen* kohdalla tämä olisi osin ymmärrettävää paikoin ontuvan rakenteen osalta. Muutoin välähdykset ja sukellukset ovat turhan varovaisia sanoja: kirjoittajien ”sukel-

SQS
01/07

111

Pervosilmäys
Arvostelut

Riina
Rautiainen

lukset” ovat nimittäin enemmän kuin sarja epäyhtenäisiä pikku pulahduksia. Lähes neljänkymmenen artikkelin summana on saatu kirja, joka tuo yhteen aihepiiriä tutkineita ja siihen muutoin henkilökohtaisesti sitoutuneita asiantuntijoita yhteen varsin kokoavasti ja ansiokkaasti.

Elävää historiaa kulttuurin laidoilta

Sateenkaari-Suomi ulottaa katseensa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historiaan 1600-luvulta nykypäivään, painopisteenään viimeiset vuosikymmenet. Artikkelien aiheet risteilevät seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen käsitteistä lainsäädännöllisten muutosten tarkasteluun, homo- ja lesboliikkeiden vaiheisiin, henkilökuvauksiin, transseksuaalien asemaan, sateenkaariperheisiin, kirkon ja homoseksuaalisuuden kompleksiin suhteeseen ja niin edelleen.

Artikkeleiden lisäksi kirjasta löytyy tietolaatikoita, joihin on koottu melko koulukirjamaisesti mutta ytimekkäästi perustietoa aiheista. Laatikot tarjoavat lukijalle koordinaatit muun muassa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä koskevaan terminologiaan sekä näiden vähemmistöjen käyttämiin tunnuksiin. Lisäväriä teokseen tuovat otteet nykykirjailijoiden kaunokirjallisista ja muistelmallisista teksteistä sekä rikas kuvitus, josta suuri osa on saatu yksityiskokoelmista.

Sateenkaari-Suomi julkaistiin 11. toukokuuta samassa yhteydessä, kun Vantaan kaupunginmuseossa avattiin kirjan kanssa samalla nimellä kulkeva näyttely. Näyttely on osa

kaupungin viime vuonna hyväksymää yhdenvertaisuus ja tasa-arvo-ohjelmaa, jonka yhtenä tavoitteena on parantaa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen asemaa yhteiskunnassamme. ”Jos tällä näyttelyllä pystymme vähentämään ennakkoluuloja ja nostamaan kohderyhmän itsetuntoa, olemme onnistuneet”, museonjohtaja Leena Hiltula julisti näyttelyn avajaispäivänä.

Ennakkoluuloja pyrkii murtamaan myös kirja. *Sateenkaari-Suomen* kantavana ajatuksena on äänen antaminen vaietulle ja vaiennetulle vähemmistölle, joka vähemmistöasemastaan huolimatta ei ole mikään marginaaliryhmä vaan kattaa eri arvioiden mukaan 5–15 prosenttia väestöstämme. Reilun parinkymmenen kirjoittajan joukosta löytyy moninainen joukko tutkijoita, toimittajia, aktivisteja ja asiantuntijoita, joiden puheenvuorot lähestyvät aihepiiriä eri suunnista. Yhteisenä nimittäjänä on tahto ja tarve kertoa tarinaa, johon mahtuvat kaikki sateenkaaren värit.

Mielenkiintoisimpia puheenvuoroja ovat ne, joissa kirjoittajan tai haastateltujen henkilöiden omakohtainen ääni on läsnä. Ne tekevät kirjasta elävää historiaa, joka päästää lähelle – ei heterovinkkelistä tirkistelemään, vaan avaamaan silmiä sille, mistä Mustola ja Pakkanen osuvasti huomauttavat: ”Asioiden tarkastelu sosiaalisesti tai kulttuurisesti laidoilla olevien näkökulmasta kertoo usein enemmän keskiöstä kuin keskiössä olevat arvaavatkaan.”

Laki muuttuu – entä asenteet?

Sateenkaari-Suomi koostuu sekä tiiviisti historiallisiin

SQS
01/07

112

Pervosilmäys
Arvostelut

Riina
Rautiainen

avainvuosiin keskittyvistä katsannoista, henkilökohtaisemmista puheenvuoroista että lyhyehköistä henkilökuvauksista. Tässä kohtaa nuristakoon lyhyesti kirjan rakenteesta, joka on aina (vasta)kriittikiherkkää aluetta ja altis jälkiviisaudelle. Ensin on mainittava kirjan rakenteesta sen verran, että artikkelit on jaettu järjestyksessä lukuihin Johdatukset, Trans ja drag, Kulttuuria, Elämäkirjo ja Kuka kukin on alle. Ei varsinaisesti onnistunein mahdollinen jaottelu, eikä varmasti toimittajillekaan mikään helpoiten hallittava jäsennysperiaate. Kirjan päättävään Kuka kukin on -lukuun on koottu henkilökuvaukset noin paristakymmenestä suomalaisesta (lähinnä kulttuurielämän vaikuttajasta), jotka saavat kunnian antaa tässä kontekstissa kasvot maamme seksuaali- ja sukupuolivähemmistöillemme. Kuitenkin esimerkiksi Kulttuuria-lukuun on otettu Tuula Juvosen Isa Aspia käsittelevä artikkeli, jonka olisi yhtä lailla voinut säästää loppuun.

Samoin tiukimmin historiallisiin avainvuosiin keskittyvät tekstit ovat jokseenkin hajallaan, mikä vaikeuttaa teoksen käyttämistä queer-historiallisena hakuteoksena. No, tähän kritiikkiin toimittajat olivatkin varautuneet (nämä epäloogisuudet rakenteessa selittynevät niillä *välähdyksillä* ja *sukelluksilla*), ja muutoinkin keskittyminen rakenteellisiin heikkouksiin veisi tarpeettoman paljon tilaa sisällöllisten ansioiden tarkastelulta, mikä kuitenkin on *Sateenkaari-Suomen* kohdalla oleellisempaa.

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä koskevan rikoslainsäädännön muutoksiin paneutunut Kati Mustola avaa aihealuetta artikkeleissaan ”Suomen homo- ja lesboliik-

keiden historia” sekä ”Seksuaalisuuden ja sukupuolen rajanvartijoita ja rajan ylittäjiä”. Lakipykäliden muutoksia ei tyydytä vain luettelemaan vaan Mustola saa tekstin vangitsemaan lukijan elävöittävien yksityiskohtien ja mielenkiintoisten tapausesimerkkien kautta. Myös Malla Suhosen teksti transsukupuolisuuden näkymättömästä historiasta on napakka johdatus aiheeseen. Lainsäädännöllisiä avainvuosia toistetaan pitkin kirjaa – mikä alkaa loppua kohden tökkiä. Sallittakoon kuitenkin kertaus opintojen äitinä ja väistämättömänä pahana tämänkaltaisten artikkelikokoelmien kohdalla.

Avainvuosista puhuttaessa toistuu monin paikoin ajatus siitä, kuinka ”rikollisista, sairaista ja synnintekijöistä tuli 2000-luvulle tultaessa lähes tasavertaisia kansalaisia”, kuten Vantaan kaupunginmuseonjohtaja Hiltula kirjan lähtölaukauksena toimivissa alkusanoissaan riemuitsee. Myös Lasse Majuri toteaa maaseudun homoseksuaalisuutta ruotivassa artikkelissaan, kuinka ”yhdessä yössä lain muuttuessa vuonna 1971 sadattuhannet suomalaiset homot ja lesbot lakkasivat olemasta rikollisia”.

Lainsäädännölliset saavutukset sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen oikeuksissa ovat toki itseoikeutetusti kirjan keskiössä, mutta yhtä tärkeää on huomata, etteivät edistysaskeleet lainsäädännössä korjaa kieroön kasvaneita asenteita, arvoja ja hierarkiakäsityksiä, jotka ovat juurtuneina yhteiskuntaamme. *Sateenkaari-Suomi* ottaa kyllä paikoin kantaa näihin problematisointeihin, mutta kannanotot jäävät melko toteaviksi. Onnistuneimmin aiheesta kirjoittaa Lasse Majuri, joka on ottanut osaa kirjantekoon

kahden artikkelin verran. Hän muun muassa kysyy retori-
sesti, tulisiko valtion hyvittää tuomiot, joissa rikoksena on
ollut homous. ”Sijaiskärsijöitä on vielä keskuudessamme”,
hän muistuttaa.

Asenteellista asennekasvatusta

Sateenkaari-Suomi on pääosin asiallinen ja kiihkoton
katsaus Suomen sateenkaarenkirjavaan historiaan, mutta
ajoittain tahdikkuus on hukassa. Mustavalkoiset kommentit,
kuten Mustolan tuhtunut ”Intersukupuolisten vauvojen
sukuelinten silpominen on julma ihmisoikeusloukkaus”,
häiritsevät lukukokemusta, vaikka kantaaottavuus ja
suorapuheisuus voidaan pääosin lukea kirjan ansioksi.
Tämänkaltaisten kommentit vaatisivat kuitenkin dialogia
toimiakseen asiallisina keskustelunavauksina.

Mustavalkoiset kommentit ovat häiritseviä mutta yksit-
täisiä: muut edellisen kaltaiset purkaukset ovat lasketta-
vissa yhden käden sormilla. *Sateenkaari-Suomesta* olisi
sen sijaan poimittavissa lukuisia tarkkasilmäisiä huo-
mautuksia, ravisuttavia yksityiskohtia, mielenkiintoisia
kysymyksenasetteluja ja nykynäkökulmasta absurdeja
historiansivuja (kuten vuosien 1971–1999 rikoslain pa-
radoksi, jonka mukaan on pienempi paha, jos 18-vuotias
pahoinpitelee samaa sukupuolta olevan 17-vuotiaan kuin
jos hän harrastaa tämän kanssa yhteistuumin seksiä). Mo-
net näistä huomioista ovat kuin vaivihkaa löytäneet tiensä
sivulauseeseen – ja jääneet siihen stop-merkiksi lukijalle
herättäen enemmän kysymyksiä kuin yhden sivulauseen
soisi. On kuitenkin vain ansio, että kirja herättää myös

kysymyksiä ja hienoisen turhautuneisuuden siitä, että 300
sivua loppuu kesken.

Toki, kun tavoitteena on ”kokonaisvaltainen johdatus sek-
suaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuuteen”
(kuten kirjan takakansitekstissä luvataan, jokseenkin
ristiriitaisesti toimittajien alkusanoja ajatellen), on 300
sivua väistämättä liian vähän. Aina löytyy näkökulmia,
joista tarkastella ilmiöitä; syvänteitä, joihin sukeltaa pe-
rusteellisemmin; kysymyksiä, joita ei kysytty. Esimerkiksi
biseksuaalisuuden tarkastelu jäi *Sateenkaari-Suomessa*
muiden seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen tarkastelun
varjoon.

Kaikkiaan Mustola ja Pakkanen ovat saaneet kasaan
kiinnostavan teoksen, joka on sekä historiaa että asen-
nekasvatusta ja jonka toivoisi poikivan lisää suomalaista
tutkimusta ja kirjallisuutta. Ja lisää on jo luvassa. Kati
Mustolan ja Malla Suhosen toimittamana on tulossa kir-
ja *Sydänystäviä, rikollisia, meikäläisiä – Naistenvälisen
rakkauden historiaa Suomessa*, jonka julkaisuajankohta
siirtyi keväästä tulevaan syksyyn.

SQS
01/07

114

Pervosilmäys
Arvostelut

Riina
Rautiainen